

Crna Gora
AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE MEDIJE

Broj: 02 – 1371
Podgorica, 24.12.2021.godine

INFORMACIJA
O TELEVIZIJSKIM PROGRAMSKIM SADRŽAJIMA
ZA DJECU

Polazne osnove

Od početaka razvoja televizije odnos između ovog medija i djece, kao najmlađih konzumenata televizijskih sadržaja, je predmet javne brige i posebne regulatorne pažnje. Ova pažnja, u eri digitalnih medija, različitih platformi i višekanalne ponude, posebno je naglašena.

Zaštita najboljeg interesa djeteta ima prioritet u Konvenciji UN o pravima djeteta. Član 13 Konvencije garantuje pravo djeteta na slobodu izražavanja, koje uključuje slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, usmeno ili u pisanoj formi, putem štampe ili umjetničkim oblikovanjem ili drugim sredstvom prema izboru djeteta. Evropska medijska regulativa posebnu pažnju poklanja zaštiti djece na različitim područjima, i različitim etičkim parametrima informacionog društva i audiovizuelnih usluga koje pružaju nove informacione i komunikacione tehnologije.

Kako djeca rastu i razvijaju se njihov razvoj je pod uticajem različitih digitalnih medija, među kojima je i televizija. Rasprave o ovim uticajima danas uključuju pitanja: koji su to mediji koji najviše utiču na komponente razvoja djeteta, na koji način i u kolikoj mjeri? Da li su koristi od korišćenja digitalnih medija veće od moguće štete koja nastaje njihovim korišćenjem? Kada možemo reći da djeca previše vremena troše na konzumaciju AVM sadržaja? Iako se u odgovorima na ova pitanja, u različitim AVM politikama mogu prepoznati određene disonantnosti, postoji konsenzus da programi koji uključuju nasilje mogu pokazati djeci nasilno ponašanje kao uzor ili da mogu izazvati strah kod maloljetnika. Sve je više dokaza da mediji danas mogu uticati na uspostavljanje loših navika u ishrani kroz oglase za visokokaloričnu hranu sa malo nutrijenata. Previše vremena ispred ekrana oduzima vrijeme koje bi se moglo utrošiti na čitanje, učenje, igru i vježbanje. AVM sadržaji često sadrže scene i prikaze upotrebe alkohola i droga, pušenja i seksa. Ove sadržaje dijete može vidjeti prije nego što je emocionalno spremno da razumije prikazano.

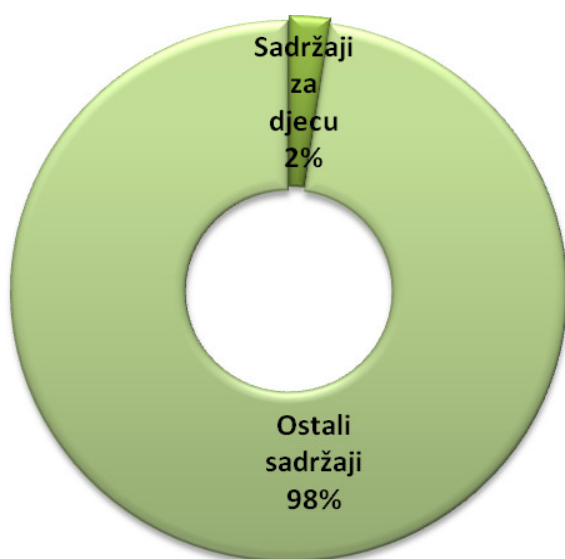
Zakonom o elektronskim medijima je propisano da se mora striktno voditi računa da se programski sadržaji, koji nijesu prilagođeni pojedinim uzrastima maloljetnih lica, moraju raspoređivati u vremenske periode (djelove dana) kada postoji najmanja vjerovatnoća da mogu biti dostupni dijelu populacije kojoj nijesu namijenjeni. Takođe, emiteri su dužni da takve sadržaje označavaju određenim zvučnim i vizuelnim oznakama.

Usljed pandemije Covid 19 televizija je, pored tradicionalnih, dobila i neke nove uloge. Tokom 2020. godine televizija je, za svoje najmlađe gledaoce, postala zamjena za školsku učionicu. U trenutnim okolnostima, više nego ikad, postavlja se pitanje pozitivnih i negativnih uticaja gledanja televizije na društvenu socijalizaciju i oblikovanje identiteta i djeteta i odraslih osoba. Ne zaboravljajući pozitivne, ali ni negativne aspekte, jasno je da televizija zauzima značajno mjesto u životima djece, te da može proizvesti neželjene posljedice, prije svega pretjeranim nasiljem kojem su djeca kao gledaoci izložena, ali istovremeno imati i pozitivne efekte na razvoj maloljetnika kroz obrazovne, kulturne i druge podsticaje.

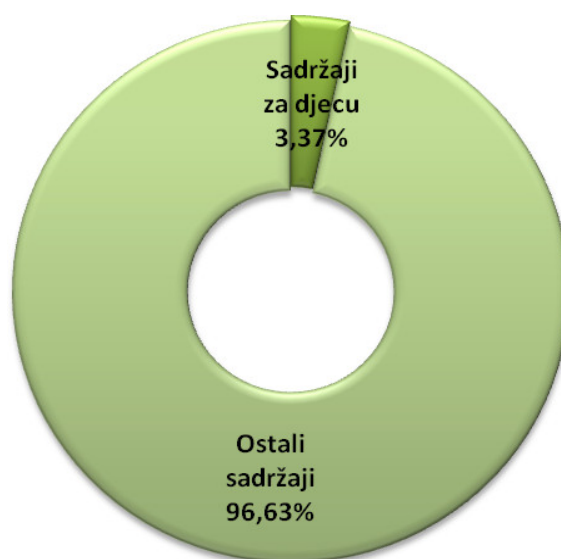
Imajući navedeno u vidu, ova informacija ima za cilj da prikaže dostupne podatke o tome kakva je ponuda televizijskih sadržaja za djecu na televizijama u Crnoj Gori, da preporuke za proizvodnju kvalitetnog sadržaja za djecu i ukaže na važnost aktivne uloge društva u cilju zaštite od potencijalno štetnih sadržaja.

Sadržaji namijenjeni djeci

Tokom jedne sedmice na programu 19 opštih televizijskih programa u Crnoj Gori **u prosjeku** se emituje 2%¹ dječjeg programa u odnosu na ukupno emitovani sadržaj. Ovi podaci su isti u odnosu na 2020. godinu i niži za 40% u odnosu na podatke iz 2019. godine.

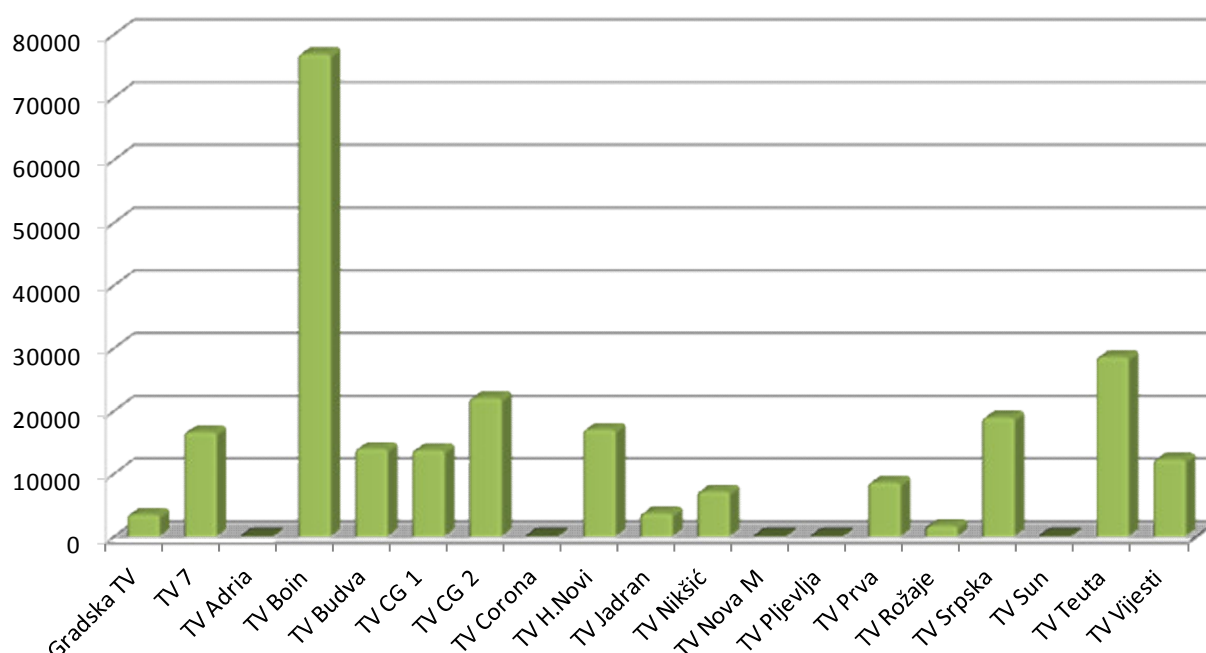

Grafik 1: Učešće sadržaja za djecu (prosjek) – 2021.g.

Grafik 2: Učešće sadržaja za djecu (prosjek) – 2019.g.

Posmatrajući televizijske emitere pojedinačno, najviše dječjeg programa ima u programu TV Boin, više od tri sata svakodnevno (uz napomenu da je dominantno riječ o muzici za djecu). Slijedi TV Teuta, TVCG 2 i TV Srpska.

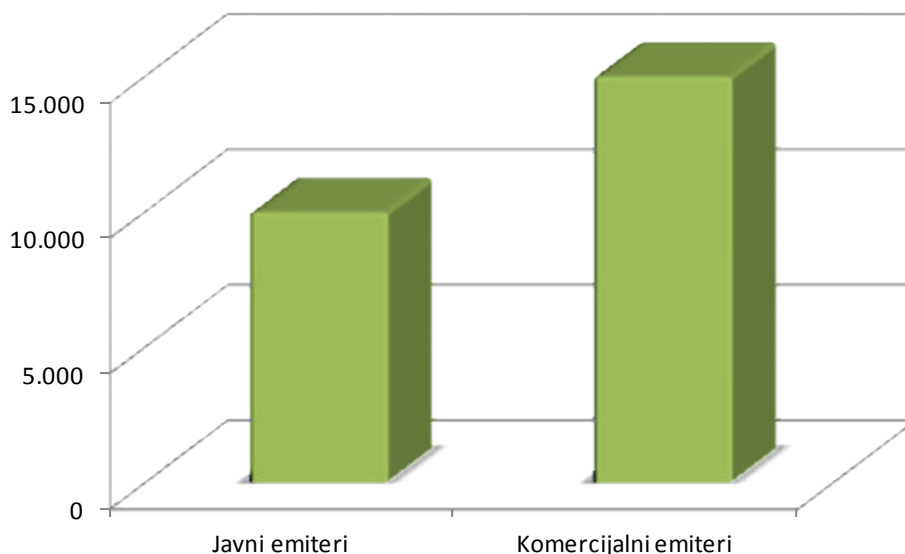

Grafik 3: Sadržaji za djecu u televizijskim programima (sekunde, sedmično)

Od posmatranih 19 televizijskih emitera, 5 nije imalo sadržaja za djecu, a 5 emitera imaju manje od 2% (koliko iznosi prosjek).

¹ Podaci za period oktobar – novembar 2021. godine

Upoređujući sedmični prosjek emitovanih sadržaja za djecu za osam javnih emitera i sedmični prosjek za 11 komercijalnih emitera, zaključuje se da je sadržaja za djecu više u programu komercijalnih televizija.

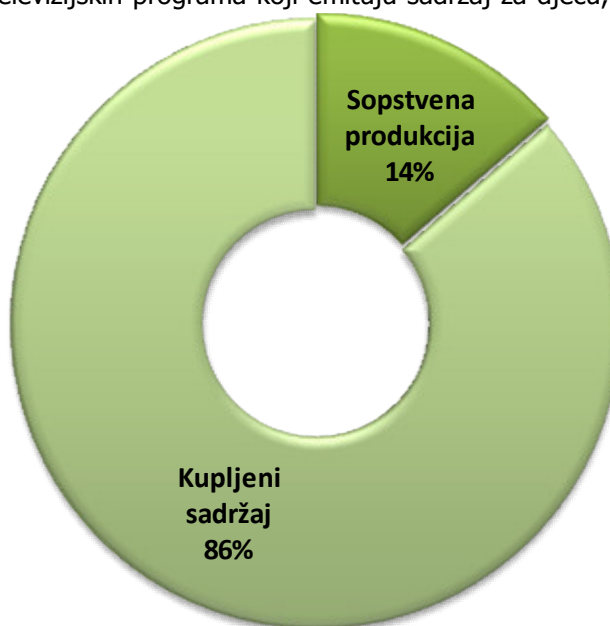

Grafik 4: Sedmični prosjek emitovanih sadržaja za djecu

Posmatrajući produkcijski izvor sadržaja namijenjenih djeci, veća je zastupljenost kupljenih od sadržaja iz sopstvene produkcije emitera. Od 14 televizijskih programa koji emituju sadržaj za djecu, svega četiri ima sadržaje za djecu u sopstvenoj produkciji. Raznovrsnost programa u sopstvenoj produkciji je ograničena, kako po sadržaju tako i po prilagođenosti različitim uzrastima.

Nedostatak lokalne produkcije koja bi podržala lokalne kulturne i druge vrijednosti ima za posljedicu da djeca dominantno prate i medijske poruke primaju iz sadržaja koji ne odražavaju društveni kontekst u kojem rastu djeca u Crnoj Gori.

Sa izuzetkom Televizije Crne Gore, dječji program u sopstvenoj produkciji čine „kolažni programi“ koja obuhvataju emisije koje obrađuju više oblasti interesantnih najmlađoj populaciji. U ovim sadržajima djeca su često u ulozi prezentera, „novinara“ koji pripremaju priloge u vezi sa naukom, sportom, plesom, modom ili muzikom.

Grafik 5: Sopstvena produkcija VS kupljeni program (prosjek)

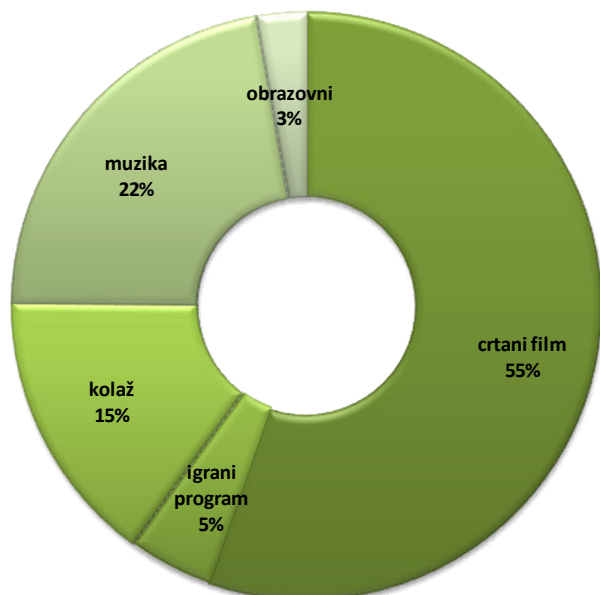
Od ukupno emitovanog programa za djecu najveći procenat, 55%, čine crtani filmovi.

Na drugom mjestu, po učešću, je kategorija - muzika. Iako po minutaži značajan segment, mora se imati u vidu da se najveći dio navedenog odnosi na nezaokružene programske cjeline. Naime, u programu posmatranih emitera gotovo da nema posebnih sadržaja koji se bave muzikom ili muzičkim obrazovanjem, već je riječ o snimcima dječjih festivala ili drugih izvođenja, koji nerijetko predstavljaju „popunu“ programa i često nemaju svoje stalno mjesto u programskoj šemi.

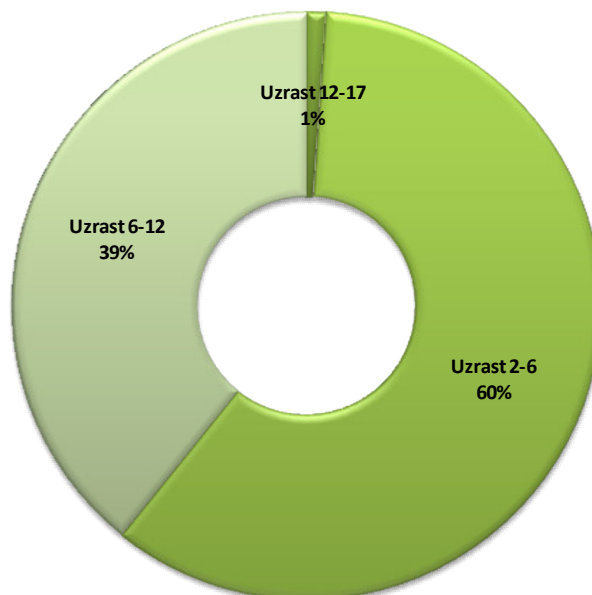
Kategorija „kolažnih programa“ koja obuhvata emisije koje obrađuju više oblasti interesantnih najmlađoj populaciji ima veoma značajno učešće u ukupno emitovanim sadržajima za djecu. U ovim sadržajima se bilježi učešće djece, u ulozi gostiju ili prezentera sadržaja.

U posmatranom periodu emitovani su i igrani filmovi za djecu kao i snimci predstava, što je činilo 5% od ukupnog sadržaja namijenjenog najmlađoj publici.

U odnosu na prethodnu godinu, emitovano je manje sadržaja za djecu koji imaju primarno obrazovni karakter.

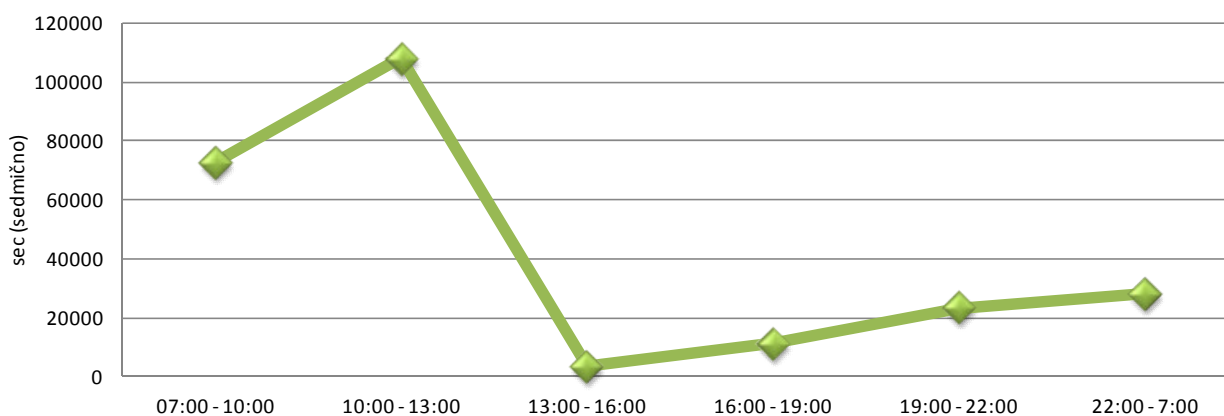
Grafik 6: Struktura sadržaja namijenjenog djeci

Grafik 7: Struktura sadržaja po uzrastu (procjena)

Najveći broj emisija za djecu prilagođen je uzrastu od 2 do 6 godina, 60% ukupno emitovanog sadržaja. Približno 39% sadržaja je prilagođeno uzrastu od 6 do 12 godina, dok je najmanje sadržaja koji bi mogli biti namijenjeni maloljetnicima uzrasta od 12 do 17 godina (oko 1%).

Sadržaji namijenjeni djeci se uglavnom emituju u vikend blokovima od po nekoliko sati. Veoma je ograničen broj sadržaja za djecu koji se emituje tokom radne sedmice. Posmatrajući dnevnu dinamiku, najviše sadržaja se emituje u periodu do 10 časova, nakon čega broj emitovanih sadržaja opada. Nešto više sadržaja se bilježi u periodu nakon 19 časova. Jedan broj sadržaja se emituje i nakon 22 sata, što zapravo govori da se ovi sadržaji koriste kao „popuna“ programske šeme.

Grafik 8: Količina emitovanog sadržaja tokom dana

Linearni karakter televizijskog emitovanja nije uvijek usklađen sa dnevnim ritmom obaveza i slobodnog vremena kod djeteta, i kao takav konkuriše sa obiljem sadržaja u svakom trenutku dostupnih djeci online ili putem različitih platformi za distribuciju. Generalna je ocjena da koncentrisanje sadržaja za djecu u nekoliko sati tokom jutra dodatno stavlja u drugi plan televiziju kao linearni medij u odnosu na online platforme, ali i opšte (domaće) programe u odnosu na specijalizovane programe koji emituju cjelodnevni

program namijenjen djeci. Kao određeni nedostatak emitovanog sadržaja za djecu mogao bi se prepoznati nedostatak novih sadržaja i značajna količina programa koji se reprizira. Ne sporeći nesumnjivi kvalitet jednog broja sadržaja snimljenih prije više desetina godina, moraju se imati u vidu njihova produkcijska „zastarjelost“ sadržaja i navike (ili očekivanja) djeteta kao savremenog konzumenta televizije.

Djeca danas imaju pristup obilju obrazovnih, zabavnih i drugih programskih sadržaja koji su dostupni u okviru stranih televizijskih programa koji se distribuiraju u Crnoj Gori ali i na YouTubeu i drugim online platformama. Istraživanja, i u Crnoj Gori i van nje, pokazuju da je došlo do velike promjene u načinu na koji najmlađi gledaoci pristupaju AVM sadržajima. Gledanost linearnog televizijskog programa (programa uživo) među djecom naglo je opala, jer su djeca stekla navike gledanja sadržaja na drugim medijskim platformama, odloženo u vremenu. Istovremeno, djeca u domaćinstvima sa niskim primanjima većinom će, ili isključivo, biti usmjerena na sadržaje u okviru linearne (ili free to air) televizije i na gledanje sadržaja uživo. Obezbeđivanje visokokvalitetnih sadržaja dostupnih svoj djeci zahtijeva dodatni napor u cilju obezbeđivanja raznovrsnije i inovativnije ponude sadržaja za svu djecu.

Većina emitovanog dječijeg programa nema interaktivni karakter, ograničeno podstiče razmišljanje ili učestvovanje gledaoca u temi. Kao primjer moglo bi se navesti emitovanje muzike za djecu bez komunikacije sa djetetom kao gledaocem, odsustvo kvizova ili generalno sadržaja u kojima se prezenteri, voditelji sadržaja obraćaju djeci pred ekranom i pitanjima, koja se mogu postaviti, pozivaju djecu na neku vrstu reakcije na emitovani sadržaj.

Godinama unazad, posebno zabrinjavajući je nedostatak inkluzivnosti TV sadržaja namijenjenog djeci. Učešće djece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u programu pogodnom za najmlađe ne postoji. Djeca iz marginalizovanih grupa nijesu vidljiva u dječjem programu. U kolažnim programima koji podrazumijevaju učešće djece u programu ne prikazuju se djeca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, djeca koja pripadaju različitim etničkim i nacionalnim manjinama, djeca iz socijalno ugroženih porodica, djeca sa sela. Ova slika se značajno razlikuje od napora da se širem dječjem okruženju, u školi i drugim obrazovnim institucijama, radi na stvaranju inkluzivnog okruženja u kojem pripadnici socijalno marginalizovanih grupa ne bi bili diskriminisani.

Nerijetko se u sadržajima kolažnog tipa podilazi trendovima masovne kulture koji doprinose formiranju specifičnih (upitno) estetskih vrijednosti.

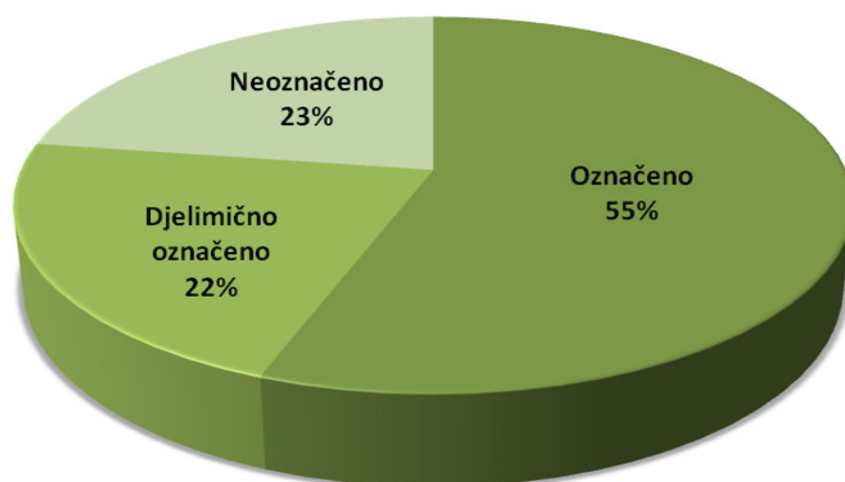
Agencija podsjeća na Preporuke za proizvodnju sadržaja za djecu (<https://aemcg.org/>)

Dobna prilagođenost sadržaja

Zakonom o elektronskim medijima je propisano da se mora striktno voditi računa da se programski sadržaji koji nijesu prilagođeni pojedinim uzrastima maloljetnih lica moraju raspoređivati u djelove dana kada postoji najmanja vjerovatnoća da mogu biti dostupni dijelu populacije kojoj nijesu namijenjeni.

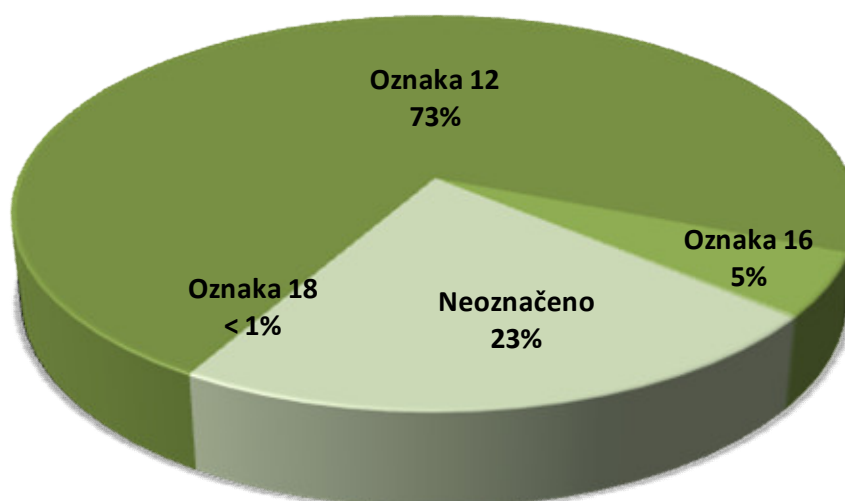
Emiteri su dužni da takve sadržaje označavaju određenim zvučnim i vizuelnim oznakama. Pravilnikom o programskim standardima u elektronskim medijima predviđena je obaveza emitera da prije emitovanja sadržaja utvrde njegovu podobnost za određene uzraste. Emitovani sadržaji se raspoređuju u propisane vremenske termine, i emituju uz obavezno odgovarajuće vizuelno i zvučno upozorenje, kao i propisane grafičke oznake u uglu ekrana (12, 16 ili 18), tokom cijelog trajanja programskog sadržaja.

U posmatranom periodu, od ukupne količine sadržaja koja je, saglasno Pravilniku o programskim standardima, morala biti označena kao sadržaj koji nije prilagođen pojedinim uzrastima, nešto više od pola (55%) je bilo u raspoređeno i označeno na način kako je propisano Pravilnikom. Približno 22% sadržaja nije sadržalo sva propisana upozorenja i oznake, ali je u načelu sadržalo informaciju koja obavještava gledaoca o dobroj prilagođenosti sadržaja. Neoznačeno je bilo 23% sadržaja. Kršenja su se uglavnom odnosila na filmski i serijski program, programske sadržaje koji predstavljaju streaming video igrice sa platformi koje igračima omogućavaju streaming njihovih igara kako bi ih drugi mogli gledati dok igraju.

Grafik 9: Označavanje sadržaja u skladu sa uzrastom

U posmatranom periodu, od ukupne količine sadržaja koja je, saglasno Pravilniku o programskim standardima, morala biti označena kao sadržaj koji nije prilagođen pojedinim uzrastima, 73% je činio sadržaj koji nije namijenjen za maloljetnike mlađe od 12 godina. Približno 5% su činili sadržaji koji nijesu namijenjeni za maloljetnike mlađe od 16 godina. Manje od 1% su činili sadržaji koji nijesu namijenjeni za maloljetnike.

Grafik 10: Označavanje sadržaja u skladu sa uzrastom

Adekvatno raspoređivanje i označavanje sadržaja predstavlja prvi korak u izgradnji sistema koji štiti maloljetnike od potencijalno štetnih sadržaja na televiziji. Stoga je jasna potreba za unapređenjem postojeće prakse. Sa druge strane, ovo ne garantuje da će djeca imati koristi od gledanja televizijskog sadržaja. Maksimiziranje koristi se postiže jedino ukoliko maloljetnici gledaju program koji odgovara dobi, koji je obrazovan, kreativan, zabavan, motivacijski, informativan, raznolik i zanimljiv. Takvi programi mogu unaprijediti kulturne i socijalne odnose, i omogućiti razvoj djeteta.

Sve navedeno ukazuje na važnost uloge roditelja u vezi sa navikama mlađe djece. Ta uloga mora podrazumijevati da roditelji:

- poznaju pravila vezana za označavanje sadržaja;
- budu svjesni uticaja štetnih sadržaja na njihovu djecu;
- vrše odabir sadržaja za svoju djecu;
- postavljaju ograničenja gledanja;
- razgovaraju o televizijskim sadržajima sa svojom djecom.

Navedeno se postiže kontinuiranim naporom društvene zajednice na unapređenju znanja vezanih za bezbjednu konzumaciju medijskih sadržaja.

Ocjene i zaključci

1. Tokom jedne sedmice na programu 19 opštih televizijskih programa u Crnoj Gori u prosjeku se emituje 2% dječjeg programa u odnosu na ukupno emitovani sadržaj. Ovi podaci su isti u odnosu na 2020. godinu i niži za 40% u odnosu na podatke iz 2019. godine.

2. Posmatrajući produkcijski izvor sadržaja namijenjenih djeci, veća je zastupljenost kupljenih od sadržaja iz sopstvene produkcije emitera. Od 14 televizijskih programa koji emituju sadržaj za djecu, svega četiri ima sadržaje za djecu u sopstvenoj produkciji.

3. Od ukupno emitovanog programa za djecu najveći procenat, 55%, čine crtani filmovi. Na drugom mjestu (22%) je emitovanje muzičkih numera za djecu.

4. Najveći broj emisija za djecu prilagođen je uzrastu od 2 do 6 godina, 60% ukupno emitovanog sadržaja. Približno 39% sadržaja je prilagođeno uzrastu od 6 do 12 godina, dok je najmanje sadržaja koji bi mogli biti namijenjeni maloljetnicima uzrasta od 12 do 17 godina (oko 1%).

5. Sadržaji namijenjeni djeci, kako po svojoj količini tako i po svojoj raznovrsnosti, ne mogu zadovoljiti narastajuće potrebe najmlađe populacije koja se, usljed nedostatka sadržaja, okreće inostranim televizijskim kanalima i online sadržajima.

6. Razlozi za usmjerenost djece ka internetu i televizijskim programima koji se distribuiraju putem kabla i drugih platformi za distribuciju sadržaja, mogu se tražiti i u promijenjenim navikama savremenih gledalaca i činjenici da linearni sadržaji vremenom gube na značaju kod određenih kategorija programa.

7. Ne smije se zaboraviti da su djeca u domaćinstvima sa niskim primanjima većinom, ili isključivo, usmjerena na sadržaje u okviru linearne (ili free to air) televizije. Obezbeđivanje visokokvalitetnih sadržaja dostupnih svoj djeci zahtijeva dodatni napor u cilju obezbjeđivanja raznovrsnije i inovativnije ponude sadržaja za svu djecu.

8. Unapređenje programa za djecu koji se emituje na programu domaćih televizija, bi značilo da se pored značajno veće količine programa, emituje savremeniji, interaktivniji, participativniji i inkluzivniji, sadržaj za djecu, sa što većim učešćem sopstvene produkcije koja bi podržala autohtone kulturne vrijednosti i proizvodnju sadržaja koji bi odražavao društveni kontekst u kojem rastu djeca u Crnoj Gori.

9. Tokom perioda oktobar – novembar 2021.g., od ukupne količine sadržaja koja je morala biti označena kao sadržaj koji nije prilagođen pojedinim uzrastima, nešto više od pola (55%) je bilo raspoređeno i označeno na način kako je propisano. Približno 22% sadržaja nije sadržalo sva propisana upozorenja i oznake, ali je u načelu sadržalo informaciju koja obavještava gledaoca o dobnoj prilagođenosti sadržaja. Neoznačeno je bilo 23% sadržaja.

10. Od ukupne količine sadržaja koja je morala biti označena kao sadržaj koji nije prilagođen pojedinim uzrastima, 73% je činio sadržaj koji nije namijenjen za maloljetnike mlađe od 12 godina. Približno 5% su činili sadržaji koji nijesu namijenjeni za maloljetnike mlađe od 16 godina. Manje od 1% su činili sadržaji koji nijesu namijenjeni za maloljetnike.

11. Maksimiziranje koristi od gledanja televizijskih sadržaja postiže se jedino ukoliko maloljetnici gledaju program koji odgovara dobi, koji je obrazovan, kreativan, zabavan, motivacijski, informativan, raznolik i zanimljiv. Sve navedeno ukazuje na važnost uloge roditelja u vezi sa navikama djece.

12. Imajući u vidu povećanu izloženost djece različitim nepodobnim, i za njihov uzrast, neadekvatnim i neprilagođenim sadržajima, neophodne su aktivnosti na unapređenju analitičkog i kritičkog vrednovanja sadržaja. Navedeno se postiže kontinuiranim naporom društvene zajednice na sticanju i unapređenju znanja vezanih za bezbjednu konzumaciju medijskih sadržaja.

Sektor za monitoring
Sunčica Bakic, pomoćnica direktora